

POSTANOWIENIE

Dnia 12 października 2005 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Strus (przewodniczący)

SSN Iwona Koper (sprawozdawca)

SSN Tadeusz Żyźnowski

w sprawie z wniosku M. O.

przy uczestnictwie A. C. i T. C.

o stwierdzenie nabycia spadku po R. C., po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 12 października 2005 r., kasacji uczestnika T. C. od postanowienia Sądu Okręgowego w N. z dnia 23 września 2004 r., sygn. akt I Ca (...),

oddala kasację.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 11 maja 2004 r. Sąd Rejonowy w Z. stwierdził, że spadek po R. C., wraz z wchodzącym w jego skład gospodarstwem rolnym nabyły na podstawie ustawy dzieci spadkodawcy M. O. i A. C. po 1/2 cz. każde z nich.

Sąd Rejonowy ustalił, że spadkodawca, który zmarł 23 listopada 1999 r. w chwili śmierci był rozwiedziony, posiadał dwoje dzieci z małżeństwa w osobach wymienionych wyżej oraz pozamałżeńskiego syna T. C. Spadkodawca zawarł w dniu 17 kwietnia 1998 r. z T. C. umowę na podstawie której ten zrzekł się dziedziczenia po swoim ojcu. W tym samym dniu strony zawarły umowę darowizny na rzecz T. C. kwoty 20.000 zł. T. C., z zachowaniem terminu określonego w art. 88 § 2 k.c. złożył oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia woli o zrzeczeniu się dziedziczenia, jednak - jak przyjął Sąd -wobec niewykazania błędu, ani podstępu spadkodawcy, na które się powoływał, oświadczenie to jest nieskuteczne. Sporządzony przez spadkodawcę w dniu

22 września 1999 r. testament szczególny nie spełniał warunków określonych w art. 952 § 1 k.c.

Sąd Okręgowy w N. oddalił apelację uczestnika T. C. od powyższego postanowienia nie dzieląc podniesionych w niej zarzutów naruszenia art. 670 § 1 k.p.c., 202 k.p.c. i 234 k.p.c. oraz art. 6 k.p.c. i art. 6 k.c. Odnosząc się do nich wskazał, iż wbrew stanowisku apelującego sąd spadku w ramach art. 670 § 1 k.p.c. jest nie tylko uprawniony ale wręcz zobowiązany do badania z urzędu, kto jest spadkobiercą, a co za tym idzie w sytuacji gdy uczestnik T. C. nie wystąpił z powództwem o ustalenie, że czynność prawna zrzeczenia się spadku, jako zdziałana pod wpływem błędu była nieważna, Sąd Rejonowy, był zobligowany do rozstrzygnięcia tej kwestii w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku. Nadto wyraził pogląd, że ciężar wykazania tej okoliczności obciążał - zgodnie z art. 6 k.c. - apelującego, który pomimo istniejącej umowy zrzeczenia się dziedziczenia chciał wykazać swoje prawo do dziedziczenia. Sąd Okręgowy nie dopatrzył się też nieprawidłowości w zakresie oceny dowodów przez Sąd pierwszej instancji, akceptując zarówno przesłanki tej oceny jak i wnioski jakie na tej podstawie sformułował Sąd Rejonowy odnośnie do wiarygodności i mocy poszczególnych dowodów.

W kasacji od postanowienia Sądu Okręgowego uczestnik postępowania T. C. przytoczył obie ustawowe podstawy. Zarzucił naruszenie przepisów postępowania polegające na:

- przyjęciu, z uchybieniem art. 13 § 1 k.p.c., art. 189 k.p.c. i 201 § 2 k.p.c., że na mocy art. 670 § 1 k.p.c. Sąd Rejonowy był uprawniony do badania czy merytorycznie zasadnym było oświadczenie woli uczestnika o uchyleniu się od skutków oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu, podczas gdy był uprawniony jedynie do badania przesłanek skuteczności oświadczenia tj. czy zachowana została nakazana przepisami forma i termin, a ustalenie, że czynność zrzeczenia się spadku nie została dokonana pod wpływem błędu mogło być dokonane wyłącznie w trybie procesu na mocy art. 189 k.p.c.;
- przyjęciu, z naruszeniem art. 232 k.p.c. i art. 234 k.p.c., że pomimo istnienia wiążącego sąd domniemania prawnego strona korzystająca z domniemania obciążona jest obowiązkiem udowodnienia okoliczności, których domniemanie dotyczy, podczas gdy obowiązek ten ciąży na stronie przeciwnej;
- przyjęciu, z naruszeniem art. 233 k.p.c., że Sąd Rejonowy nie dopuścił się uchybień w zakresie oceny dowodów nie dając wiary dowodom przedstawionym przez skarżącego,

mimo stronnictwa tego Sądu przejawiającej się w bezprawnym zobowiązaniu uczestnika do złożenia powództwa o ustalenie, co stanowiło naruszenie art. 5 k.c., a następnie podjęcie czynności odwrotnych do wskazań udzielonych uczestnikowi.

W oparciu o podstawę naruszenia przepisów prawa materialnego uczestnik sformułował zarzut błędnej wykładni art. 88 k.c. polegającej na przyjęciu, że osoba uchylająca się od skutków oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu zobowiązana jest błąd udowodnić, podczas gdy dla skuteczności takiego oświadczenia wystarczające jest złożenie go w formie pisemnej i doręczenie go adresatowi przed upływem terminu określonego w art. 88 § 2 k.c.

We wnioskach kasacyjnych domagał się uchylenia zaskarżonego postanowienia oraz poprzedzającego go postanowienia Sądu Rejonowego i przekazania sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania, bądź zmiany postanowienia Sądu Okręgowego i stwierdzenia, że spadek po R. C. wraz z gospodarstwem rolnym nabyły na podstawie ustawy dzieci spadkodawcy tj. wnioskodawczyni i uczestnicy po 1/3 części każde z nich.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu dokonuje się w drodze pozasądowej. Jeżeli wadliwe oświadczenie woli zostało złożone innej osobie, to wówczas, zgodnie z art. 88 § 1 k.c., uchylenie się od jego skutków należy złożyć jego adresatowi. Uprawnienie to ma charakter prawa podmiotowego, a jego wykonanie kształtuje stosunki między stronami prowadząc do nieważności czynności prawnej. Przepisy o uchyleniu się od skutków wadliwego oświadczenia woli mają zastosowanie o ile ustawa nie zawiera innych przepisów szczególnych (np. art. 80 k.r.o.).

Możliwość skorzystania z uprawnienia do uchylenia się od skutków prawnych wadliwego oświadczenia zależy wyłącznie od decyzji składającego to oświadczenie, druga strona nie może przeszkodzić powstaniu skutków uchylenia, ani też zapobiec unieważnieniu czynności prawnej. Jeżeli jednak druga strona trwa przy stanowisku, że uchylenie się jest bezpodstawne, wówczas możliwe jest rozstrzygnięcie przez sąd, czy było ono uzasadnione. Rozstrzygnięcie sądu ma charakter deklaracyjny i może nastąpić zarówno w oddzielnym postępowaniu (w sprawie o stwierdzenie nieważności czynności prawnej w wyniku uchylenia się od skutków oświadczenia woli) jak i w każdym postępowaniu, w którym skuteczność oświadczenia woli ma znaczenie dla rozstrzygnięcia o zgłoszonym w nim żądaniu (orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 3 września 1945 r., IC 241/45, OSN 1945-46, poz. 3 i z dnia 29 września 1948 r., Wa C

157/48, OSN 1949, poz. 42 oraz uchwała Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 1967 r., III CZP 7/67, OSNC 1967, nr 10, p. 171). Przedmiotem oceny sądu jest zasadność i podstawy uchylenia się od skutków oświadczenia woli. W razie sporu sąd bada czy spełnione zostały przesłanki błędu prawnie doniesłego i czy uchylenie się od skutków oświadczenia woli nastąpiło w sposób prawem przewidziany.

Nieważność przedmiotowej umowy o zrzeczeniu się dziedziczenia po spadkodawcy w wyniku uchylenia się przez uczestnika T. C. od jego oświadczenia woli prowadziłaby do przywrócenia mu pozycji spadkobiercy ustawowego. Z uwagi na treść art. 670 § 1 k.p.c., zgłoszenie przez pozostałych spadkobierców zarzutu bezpodstawności uchylenia się przez uczestnika od skutków prawnych tego oświadczenia, zobowiązywało sąd spadku do rozpoznania tego zarzutu w postępowaniu o stwierdzeniu nabycia spadku.

Wbrew stanowisku skarżącego, nie doszło przy tym do naruszenia przepisów art. 13 § 1 i art. 201 § 2 k.p.c.. Nie można bowiem w takiej sytuacji mówić o rozpoznaniu sprawy w niewłaściwym tj. nieprocesowym trybie, skoro jej przedmiotem było stwierdzenie nabycia spadku przynależne do postępowania nieprocesowego, a jedynie doszło w niej do rozpoznania zarzutu, który o ile miałby postać powództwa podlegałby rozpoznaniu w procesie.

Podstawy uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia złożonego pod wpływem błędu określa art. 84 k.c.. Kasacja nie podnosi zarzutu jego naruszenia przez Sąd Okręgowy. Skarżący nie odnosi się wprost do kwestii istnienia tych podstaw, natomiast w ramach zarzutu naruszenia art. 232 i 234 k.p.c. podnosi, że na skutek błędnego przyjęcia, że ciężar ich wykazania obciążał skarżącego, doszło do nieuwzględnienia jego twierdzenia o nieważności zrzeczenia się, a w wyniku tego do wykluczenia go z dziedziczenia.

Wyrażona w art. 6 k.c. zasada nakłada ciężar udowodnienia na twierdzącego, a nie przeczącego. W pewnych jednak przypadkach ustawa przerzuca ciężar udowodnienia na przeczącego. Sytuacja taka zachodzi przy domniemaniach prawnych. W razie bowiem zaprzeczenia domniemaniu zaprzeczający powinien swoje zaprzeczenie udowodnić przez wykazanie za pomocą środków dowodowych istnienie stanu przeciwnego, niż wynika z domniemania.

Domniemania prawne wynikają z przepisów prawa materialnego. Przepisy te nie ustanawiają jednak domniemania skuteczności oświadczenia o uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu, na które powołuje

się skarżący. W myśl ogólnej reguły wynikającej z art. 6 k.c. ciężar udowodnienia faktów, którym zaprzeczali pozostali uczestnicy postępowania - uzasadniających jego twierdzenie o skutecznym z punktu widzenia przesłanek określonych w art. 84 k.c. uchyleniu się od wadliwego oświadczenia woli, obciążał uczestnika.

Względy powyższe przesądzają zarazem o uznaniu za bezzasadny zarzutu naruszenia przepisu art. 88 § 2 k.c.

Jako bezskutecznie zgłoszony, z punktu widzenia możliwości dokonania kontroli zaskarżonego orzeczenia pod tym kątem, ocenić nadzy zarzut naruszenia art. 233 k.p.c. który nie wskazuje zarówno przyczyn zarzucanej wadliwości oceny dowodów, poprzestając w tym względzie na ogólnym stwierdzeniu o stronniczości Sadu, jak i konkretnych dowodów z których oceną wiąże to uchybienie.

W tym stanie rzeczy, pozbawiona usprawiedliwionych podstaw kasacja podlegała oddaleniu stosownie do art. 393¹² k.p.c. w zw. z art. 3 ustawy z dnia 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy kodeks postępowania cywilnego...(Dz. U. z 2005 r. Nr 13. poz. 98).